

İSRÂİLOĞULLARI’NIN “ALLAH’I GÖRMEDİKÇE İNANMAYIZ!” DEMELERİ*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu’llâhi ve berekâtühû!..

Aziz Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyenleri!

Allah’ın selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikramı üzerinize olsun... Dünya ve ahiret saadetine, Mevlâm cümlelerinizi sevdiklerinizle beraber erdirdin...

Bu akşamki tefsir sohbetimde, Bakara Sûre-i Şerifesi’nin 55, 56 ve 57. ayet-i kerimeleri üzerinde sohbetimi yapabileceğimi sanıyorum. Bu ayet-i kerimeler, daha önceki ayet-i kerimelerin akışı içinde geliyor.

Daha önceki haftalardaki sohbetlerimizi dinleyen kardeşlerimiz hatırlayacaklar, Cenâb-ı Mevlâmız bu ayet-i kerimelerde, “Peygamber SAS Efendimiz’in zamanındaki ehl-i kitap, yahudiler insafa gelsinler; dinlerinin mâzilerindeki, peygamberleri zamanındaki olayların cereyanından ibret alsınlar, örnek alsınlar, hataya düşmesinler; ahir zaman peygamberini kabul etsinler, ona ilk küfür eden insanlar, ilk inkâr eden topluluklar olmasınlar; Cenâb-ı Mevlâ’nın daha önce kendilerine bahşetmiş olduğu nimetleri

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

hatırlayıp, Cenâb-ı Mevlâ'ya itaat etsinler, bu Peygamber'e iman etsinler, tâbî olsunlar.” diye yapmış olduğu lütuflarını sıralamağa, bu ayet-i kerimeler devam ediyor.

Şimdi bu hatırlatılan çeşitli nimetler, ki bunların her birisi büyük nimet... Yâni Firavun'dan kurtulmak, Firavun yakalayacakken denizi geçmek; ondan sonra hatalar yaptıktan sonra gene Cenâb-ı Mevlâ'nın hatalarını affetmesi, tevbe nasib etmesi...

Burada 55. ayet-i kerimede buyruluyor ki, *bi'smi'llâhi'r- rahmâni'r-rahîm:*

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ
جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ

(البقرة: ٥٥)

(*Ve iz kultüm yâ mûsâ len nü'mine leke hattâ nera'llàhe cehreten feehazetkümü's-sàikatü ve entüm tenzurûn.*) (Bakara, 2/55)

ثُمَّ بَعَثْنَا كُومِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

(البقرة: ٥٦)

(*Sümme beasnâküm min ba'di mevtiküm lealleküm teşkürûn.*) (Bakara, 2/56)

Bu 56. ayet-i kerime oldu. 57'yi de okuyalım:

وَوَضَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ

وَالسَّلَوَى كُلُّوَا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

(البقرة: ٥٧)

(*Ve zallelnâ aleykümü'l-gamâme ve enzelnâ aleykümü'l-menne ve's-selvâ, külû min tayyibâti mâ razeknâküm, ve mâ zalemûnâ ve lâkin kânû enfüsehum yazlimûn.*) (Bakara, 2/57) *Sadaka'llâhü'l- azîm.*

Ne buyuruyor Rabbimiz:

(*Ve iz kultüm*) “Hani mâzide neydi o zamanlar, bir zamanlar hatırlayın ki...” İz böyle bu mânâya gelen bir edat. “Hani, (*kultüm*) demiştiniz ki...” Peygamberiniz Mûsâ AS’a, onun zamanında yaşayan, iman eden yahudiler ne demişlerdi?..

(*Yâmûsâleennü'mine*) “Bizsanainanmayacağız, (*hattâ nera'llâhe cehraten*) Allah’ı cehreten, âşikâre, ayânen görmeyince, görmedikçe sana inanmayacağız! Görelim, ondan sonra inanacağız.’ demiştiniz, (*Feehazetkümü's-sàikatü*) Sonra sizi yıldırım yakalamıştı, (*ve entüm tenzurûn*) bakıp duruyordunuz. Bakıp durur bir haldeyken yıldırım sizi yakalamıştı.” (Bakara, 2/55)

(*Sümme beasnâküm min ba'di mevtiküm*) “Sonra sizi ölmenizden, ölümünüzden sonra ba'setmiştik, tekrar diriltmiştik, (*lealleküm teşkürûn*) tâ ki şükrediciler olabilseydiniz; belki şükrediciler olabilirsiniz diye.” (Bakara, 2/56)

Bu bir nimet, büyük bir nimet... Bunun hakkındaki rivayetleri okuyacağım.

Sonra, (*Ve zallelnâ aleykümü'l-gamâme*) “Ve sizin üzerinize bulutu gölge yapmıştık. Sizi bulutla örterek gölgelendirmiştik. (*Ve enzelnâ aleykümü'l-menne ve's-selvâ*) Yiyeceklerin olmadığı sahrada, sizin üzerinize *men* ve *selvâ* denilen şeyleri, yâni kudret helvası ve bildircin ihsan etmiştik ve demiştik ki: (*Külû min tayyibâti mâ razeknâküm*) ‘Size ihsan ettiğim, rızık olarak verdiğim nesnelerin hoşlarından, güzelllerinden yiyiniz!’ demiştik. Hatırlayın bunları!..”

Burada hatırlatmadan sonra, hitabı değiştirerek ayet-i kerime buyuruyor ki, yâni dönüyor gibi: (*Ve mâ zalemûnâ*) “Onlar bize zulmetmediler, (*ve lâkin kânû enfüsehüm yazlimûn*) aksine kendi kendilerine zulmettiler.” buyruluyor. (Bakara, 2/57)

a. Yahudilerin Allah’ı Açıkça Görmek İstemeleri

Şimdi, Mûsâ AS’a şart koşan insanlar kimlerdi?.. “Allah’ı ille biz gözlerimizle, âşikâre görmeliyiz; görmezsek sana inanmayız, inanmayacağız!” diye diretenler kimlerdi?..

Buradaki, (*len nü'mine leke*) “İnanmayacağız.” demek. *Len* istikbâle götürüyor muzârîyi. “İnanmayacağız, ancak şöyle yaparsan inanabiliriz. (*Hattâ nera'llâhe cehraten*) *Cehraten*, cehrî olarak, yâni alâniyeten, yâni âşikâre olarak, ayan beyan, şöyle gözümüzle

Allah'ı görmek istiyoruz; görmedikçe sana inanmayacağız!" demişlerdi.

Bu ne zaman olmuştu? İbn-i İshak'ın rivayetine göre, Mûsâ AS Tur Dağı'nda kırk gün Cenâb-ı Mevlâsıyla bulunduktan sonra, kavmine döndüğünde ve onların böyle buzağıya tapma hatasını işlediğini gördükten sonra... Kardeşi Hârûn AS'a, yakasını paçasını, sakalını tutup neler söylediğini; Sâmirî isimli, o buzağıyı yapan ustaya neler söylediğini; o yapılan altından buzağıyı da yakıp denize attığını, geçtiğimiz haftalarda kısaca işaret etmiştik, söylemiştik.

Bütün bunlardan sonra;

إِخْتَارَ مُوسَى مِنْهُمْ سَبْعِينَ رَجُلًا خَيْرَ فَالْخَيْرِ
وَقَالَ انْطَلِقُوا إِلَى اللَّهِ فَتُوبُوا إِلَيْهِ مِمَّا صَنَعْتُمْ
وَاسْأَلُوهُ التَّوْبَةَ عَلَى مَنْ تَرَكَتُمْ وَرَاءَكُمْ مِنْ
قَوْمِكُمْ صُومُوا وَتَطَهَّرُوا وَطَهَّرُوا ثِيَابَكُمْ

(İhtâra mûsâ minhüm seb'îne racülen) “Mûsâ AS, bu kavminin içinden yetmiş kişi seçti. (El-hayyire fe'l-hayyir) Yâni en hayırlı, en önde gelen yetmiş kişiyi seçti (ve kâle) ve onlara dedi ki:

(İntalikù ila'llàh) ‘Gidiniz Mevlânıza, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin divanına, huzuruna; (ve tûbû ila'llàhi mimmâ sana'tüm) işlediğiniz bu

fezâhatlerden, günahlardan dolayı Cenâb- ı Mevlâ'ya kendiniz ve kavminiz adına tevbe ediniz. (Ve's'elûhü't- tevbete alâ men terektüm verâeküm min kavmiküm) Arkada bırakmış olduğunuz kavminiz için de tevbe dileyiniz.' dedi." Çünkü kavminin önde gelenlerini, itibarlılarını, sözü dinlenenlerini seçti.

(Sùmû ve tetahherû) "Oruç tutunuz, temizleniniz. Tertemiz, aşırı, mübalağalı, tertemiz temizleniniz. (Ve tahhirû siyâbeküm) Ve elbiselerinizi tertemiz temizleyiniz. Her şeyiniz temiz olsun, böyle oruçlu dua edin!" diye onlara emretmişti. Bu emredilen şeylerin hepsini yaptılar.

فَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى طُورِ سَيْنَاءَ فَقَالَ لَهُ السَّبْعُونَ

يَا مُوسَى أَطْلُبْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ

نَسْمَعُ كَلَامَ رَبِّنَا فَقَالَ افْعَلْ

(Feharace bihim ilâ tûri sînâ') "Ve bu seçkin yetmiş kişiyi, seçme, eşrafı, âyânı, gözde, önde olan kişileri Mevlâsının huzuruna, divanına, Tur Dağı'na alıp götürdü. (Fekâle lehü's- seb'un) Bu oruçlu, temiz, abdestli, gusüllü, emredilen şeyleri yapmış yetmiş kişi dediler ki: (Yâ mûsâ, utlûb lenâ ilâ rabbike nesmeu kelâme rabbînâ) "Mevlândan dua ediver, taleb ediver bizim için; sana vahiy gelirken, Rabbin seninle konuşurken, bu kelâmı biz de duyalım!" dediler.

(Fekàle: Ef'alü) Bu taleb üzerine Mûsâ AS: “Peki, ben bu duayı, bu talebi yaparım Rabbime.” dedi.

فَلَمَّا دَنَا مُوسَى مِنَ الْجَبَلِ
وَقَعَ عَلَيْهِ الْغَمَامُ حَتَّى تَغَشَّى الْجَبَلَ كُلَّهُ
وَدَنَا مُوسَى فَدَخَلَ فِيهِ وَقَالَ لِلْقَوْمِ ادْنُوا
وَكَانَ مُوسَى إِذَا كَلَّمَهُ اللَّهُ وَقَعَ عَلَى جَبْهَةِ
نُورٌ سَاطِعٌ لَا يَسْتَطِيعُ أَحَدٌ مِنْ بَنِي آدَمَ
أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهِ فَضُرِبَ دُونَهُ بِالْحِجَابِ

(Felemmâ denâ mûsâ mine'l-cebel) “Mûsâ AS, Tur Dağı’na yaklaşıncı, (vekaa aleyhi’l-gamâmü hattâ tağşe’l-cebel) dağın üzerine, dağ tamamen örtecek şekilde bir bulut sardı. (Küllehû) Bütün dağ saracak şekilde bir bulut kapladı Tur Dağı’nı... (Ve denâ mûsâ fedehale fîhî) Mûsâ AS, o bulutun içine yaklaştı ve o bulutun içine girdi. (Ve kàle li’l-kavm) Ve kavmine de, o gelmiş olan kimselere de, (Üdnû) ‘Yaklaşın!’ dedi.”

(Ve kâne mûsâ izâ kellemehu’llàhu vekaa alâ cebhetihî nûrun sâtıun) “Cenâb-ı Mevlâ Mûsâ AS’a vahyederken, Mûsâ AS’ın alınında öyle bir nûrâniyet, öyle bir parıltı peydah olur, düşerdi ki, ışıkları etrafa yayılan bir parıltı; (lâ yestatîu ehadün min benî âdeme en yenzura ileyhi)

o parıltıya Benî Adem'den hiç bir insanın bakmağa tâkati olmazdı. (*Feduribe dûnehû bi'l-hicâb*) Onun için, herkes bakamadığı için perdelenmişti.”

وَدَنَا الْقَوْمَ حَتَّىٰ إِذَا دَخَلُوا فِي الْغَمَامِ
وَقَعُوا سُجُودًا فَسَمِعُوهُ وَهُوَ يَتَكَلَّمُ مُوسَىٰ
يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ اِفْعَلْ وَلَا تَفْعَلْ
فَلَمَّا فَرَغَ إِلَيْهِ مِنْ أَمْرِهِ انْكَشَفَ
عَنْ مُوسَىٰ الْغَمَامَ فَأَقْبَلَ إِلَيْهِمْ
فَقَالُوا لِمُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً
فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ وَهِيَ الصَّاعِقَةُ فَمَاتُوا جَمِيعًا

(*Dene'l-kavmi hattâ izâ dehalû fi'l-gamâm*)
“Kavim yaklaştı, onlar da o bulutun içine girdiler, (*vekaû sücûden*) ve hepsi secdeye kapandılar. (*Fesemiühü ve hüve yetekellemü mûsâ*) Mevlâ, Cenâb-ı Hak Mûsâ AS'a söylerken, hitab ederken hepsi duydular. (*Ye'müruhû ve yenhâhu*) Emrediyor, yasaklıyor, ‘Şunları yapacaksınız, şunlar sevap, emirlerim; şunları yapmayacaksınız, bunlar günah, yasaklarım!’ diye (*İf'al ve lâ tef'al*) ‘Şunu yap, bunu yapma!’ diye.

(*Felemmâ ferağa ileyhi min emrihî*) Bu vahiy tamam olunca, emirleri tamam olunca (*inkeşefe an mûse'l-gamâm*) o bulut kalktı.”

Tabii bu bulutun ne olduğu hakkında, aşağıda izahlar da veriliyor. (*Feakbele ileyhim*) Onlara yöneldi Mûsâ AS. (*Fekâlû li-mûsâ*) Mûsâ AS'a bu sefer bu yetmiş kişi, işte bu ayette belirtilen sözü söylemişler: (*Len nü'mine leke*) "Biz sana gene inanmayız, (*hattâ nera'llàhe cehraten*) Allah'ı âşikâre görmedikçe." demişler. (*Feehazethümü'r-racfetü*) Bir sarsıntı, recfe, zelzele bunları tuttu.

(*Ve hiye's-sàikatü*) bu yıldırımdı..."

Sàika, biliyorsunuz yıldırım demek. *Hattâ* yıldırım zarar vermesin diye binanın çatısına yapılan, yıldırımı çeken, *paratoner* diye batılıların söylediği şeye de, bizim eskiler ne derlerdi: *Siper-i sàika* derlerdi. Yıldırımın kalkanı, siperi; ona gelir, oradan binayı korur, zarar vermez. Minareye zarar vermez, çatıya zarar vermez.

İşte bu şey tuttu. (*Femâtû cemîan*) "Hepsi mahvoldular, yerlere serildiler, öldüler.

فَقَامَ مُوسَىٰ يُنَادِي رَبَّهُ وَيَدْعُوهُ،

وَيَرْغَبُ إِلَيْهِ وَيَقُولُ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ

مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ

أَتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا

إِنَّ هَذَا لَهُمْ هَلَاكٌ وَاخْتَرْتُ مِنْهُمْ سَبْعِينَ رَجُلًا

وَأَرْجِعْ إِلَيْهِمْ وَلَيْسَ مَعِيَ مِنْهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ

فَمَا الَّذِي يُصَدِّقُونِي بِهِ وَيَأْمَنُونِي عَلَيْهِ

بَعْدَ هَذَا إِنَّا هَدَّانَا إِلَيْكَ

(*Ve kàme mûsâ yünâşidü rabbehû*) Mûsâ AS Cenâb-ı Mevlâ'dan tazarru ve niyaz etmeye başladı. (*Ve yed'ûhu ve yergabû ileyhi ve yekûl*) Böyle çeşitli niyazlar, münâcaat ve dualarla, ki bunların bazısını ilerideki Kur'an-ı Kerim ayetlerinde yine okuyacağız, Allah ömür verir, nasib ederse... Dedi ki:

(*Rabbi lev şî'te ehlektehüm min kabli ve iyyâye*) “Yâ Rabbi sen eğer dileseydin beni de, bu adamları da bundan önce helâk edebilirdin. İşte bunlar bir cahillik ettiler ve böylece kendilerine de, kavimlerine de zarar verecekler. (*E tühlikünâ bimâ feale's-süfehâü minnâ*) İçimizdeki böyle aklı ermeyen birilerinin taşkınlıklarından dolayı, bizim hepimizi helâk mi edeceksin yâ Rabbi!

Çünkü bunlar kavmin eşrâfı, âyânı, idarecileri oldukları için, (*inne hâzâ lehüm helâkûn*) bu onlar için de helâktir. (*Va'htartü minhüm seb'îne racülen*) Bunların en hayırlılarından yetmiş tanesini seçtim. (*Ve'rciu ileyhim ve leyse maî minhüm racülün vâhid*) Geri döndüğümde bunlardan hiç birisi olmazsa, (*feme'llezî yüsaddikûni bihî*) artık beni dinlemezler, tasdik etmezler.

(*Ve ye'menûnî aleyhi ba'de hâzâ*) Bundan sonra bana hiç bir şeylerinde itimad etmezler yâ Rabbi! (*Innâ hüdnâ ileyke*) Biz sana geldik, teveccüh ettik..." diye böyle, Allah'a tazarru ve niyaz ettikçe, Cenâb-ı Hak, onlara verdiği o mahv u helâk ve ölüm, veya ölüm gibi durumu kaldırdı.

(*Sümme beasnâküm*) "Sonra biz sizi ba'setmiştik. Mûsâ AS'a o sözleri söyleyip de cezâyâ uğrayan grubun seçkinlerini ba's etmiştik; (*ba'de mevtiküm*) öldükten sonra, ba'sü ba'de'l-mevt gibi, ölümünüzden sonra... Tâ ki buna şükredesiniz. Çünkü, onların helâki sizin de helâkiniz, kavmin toptan bir felâkete uğraması demek olacaktı." diye, bu olayın buzağıya tapmadan sonra, özür dilemek için Tur dağına gittikleri şeklinde bir rivayet var.

Bir başka rivayette de şöyle, Süddî rivayet etmiş:

"Benî İsrâîl'in o zamanki yaşayanları, Mûsâ AS'ın ashabı olan kimseler, buzağıya ibadetten dolayı kavmin yaptığından tevbe edince, o buzağıya tapanları öldürüp cezalandırdıklarından sonra, Allah da geride kalanların tevbesini kabul etti. Sonra, Allah-u Teâlâ Mûsâ AS'a, Benî İsrâîl'den her gruptan özür dilemek için birilerinin gelmesini emretti. Onun üzerine, Mûsâ AS da yetmiş kişiyi seçti ve özür dilesinler diye götürdü." Böyle bir rivayet var.

Bir başka rivayette de:

لَهُمْ مُوسَى لِمَا رَجَعَ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ بِالْأَلْوَا حِ
قَدْ كَتَبَ فِيهَا التَّوْرَةَ فَوَجَدَهُمْ يَعْْبُدُونَ الْعِجْلَ
فَأَمَرَهُمْ بِقَتْلِ أَنْفُسِهِمْ فَفَعَلُوا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ الْأَلْوَا حُ فِيهَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ أَمْرُكُمْ
الَّذِي أَمَرَكُمْ بِهِ وَنَهَيْكُمْ الَّذِي نَهَاكُمْ عَنْهُ

(*Lehüm mûsâ lemmâ racea min indi rabbihi bi'l-elvâh*) “Mûsâ AS Tur Dağı’ndan döndüğü zaman, elinde Tevrât’ın yazılı olduğu levhalar olduğu halde, (*kad ketebe fîhe’t-tevrât, fevecedehüm ya’büdüne’l-icl*) Tevrat bu levhalara yazılmış. Kavim halbuki sapıtmış, buzağıya tapınma durumuna düşmüş. (*Feemerehüm bi- katli enfüsihim*) Bu birbirlerinden suçlu olanlarını öldürmelerini emretti. (*Fef’alû*) Bunu yapınca, (*fetâba’llàhu aleyhim*) Cenâb-ı Hak tevbelerini kabul etti.

(*Fekâle*) Ve Mûsâ AS dedi ki: (*İnne hâzihi’l-elvâhu fîhâ kitâbu’llâh*) “Bu levhalar Allah’ın kitabıdır, emirleri var Allah’ın burada. (*Fihî emrukümü’llezî emeraküm bihî ve nehyükümü’llezî nehâküm anhu*) yapmanız gereken işler var burada, emirler var, yasakladıkları şeyler var.” deyince;

فَقَالُوا وَمَنْ يَأْخُذُ بِقَوْلِكَ أَنْتَ

لَا وَاللَّهِ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً

حَتَّى يَطْلُعَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَيَقُولَ هَذَا كِتَابِي

فَخُذُوهُ وَمَا لَهُ لَا يُكَلِّمُنَا

كَمَا يُكَلِّمُكَ أَنْتَ يَا مُوسَى وَقَرَأْ قَوْلَ اللَّهِ

لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً

(Fekàlu: Ve men ye’huzü bi-kavlike ente?)

“Senin bu sözünle kim bunlara kulak asar, kim dinler bunu?” dedi onlar. (Lâ, va’llâhi hattâ nera’llâhe cehreten) “Biz de kabul etmeyiz; ancak Allah’ı doğrudan doğruya görürsek kabul ederiz.” dediler. (Hattâ yatlea’llâhu aleynâ) “Allah-u Teâlâ bize görününce inanırız; (ve yekûle hâzâ kitâbî) ve ‘Bu işte bu benim kitabımdır, emrimdir!’ derse inanırız. (Fehuzûhu) ‘Bunları tutun, bunlar benim kitabımdır!’ derse inanırız.” Böyle âşikâre istiyorlar.

(Ve mâ lehû lâ yükellimnâ kemâ yükellimûke ente yâ mûsâ) “Seninle konuşuyor da, bizimle niçin konuşmasın Mevlâ?” diye bir söz söylediler. (Ve len nü’mine leke hattâ nera’llâhe cehreten) İşte bundan dolayı, bu ayet-i kerime bunu kasdediyor diye izah ediliyor.

فَجَاءَتْ غَضَبَةٌ مِّنَ اللَّهِ فَجَاءَتْهُمْ صَاعِقَةٌ بَعْدَ

التَّوْبَةِ فَصَعِقَتْهُمْ فَمَاتُوا أَجْمَعُونَ

ثُمَّ أَحْيَاهُمُ اللَّهُ مِنْ بَعْدَ مَوْتِهِمْ وَقَرَأَ قَوْلَ اللَّهِ

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

(Fecâet gadbetün mina'llâh, fecâethüm sâikatün ba'det-tevbeti) Yâni, tevbeden sonra bu lafları söyledikleri için, yâni buzağıya tapmanın tevbesinden sonra, bunları söyledikten sonra Allah'ın gazabı olarak, ikâbı olarak, cezası olarak bu sâika geldi, yıldırım geldi. (Femâtû) Bayağı öldüler, (ecmaùn) hepsi birden. (Sümme ahyâhümü'llâhu ba'de mevtihim) Sonra da, Allah onları öldürdükten sonra diriltti. Bu ayet-i kerimede de: (Sümme beasnâküm min ba'di mevtiküm lealleküm teşkürûn) buyruluyor.

Yâni, ya bu ölüm hakiki bir şekilde oldu, sonra Allah diriltti; ya da ölü gibi yere serildiler, derin bir baygınlık, felâket... Ondan sonra diriltildiler.

فَقَالَ لَهُمْ مُوسَى خُذُوا كِتَابَ اللَّهِ فَقَالُوا لَا

فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَصَابَكُمْ قَالُوا أَصَابَنَا أَنَّا مُتْنَا

ثُمَّ أَحْيَيْنَا قَالَ خُذُوا كِتَابَ اللَّهِ فَقَالُوا لَا

فَبَعَثَ اللَّهُ مَلَائِكَةً فَنَتَفَتِ الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ

(Fekàle lehüm mûsâ: Huzû kitâba'llâh) “Allah’ın emirlerini, kitâbını alın, uygulayın!” deyince; (Kâlû: Lâ) “Hayır!” dediler.

(Fekàle: Eyyü şey’in esâbeküm?) “Başınıza ne geldi?” deyince; (Kâlû: Esâbenâ ennâ mütnâ sümme uhyînâ) “Öldük, sonra diriltildik.” dediler. (Kàle: Huzû kitâba'llâh) “Allah’ın kitabını o halde uygulayın!” diye tekrar söyledi, yine (Lâ) “Hayır!” dediler.

Allah-u Teâlâ Hazretleri, meleklerini gönderdi, dağ üstlerine devrilecek bir hâle getirdi. Ondan sonra kavmin akılları başlarına geldi. “İşte bunlara şükretmeniz lâzım değil mi?.. Yâni o hatalarınıza rağmen, Allah-u Teâlâ Hazretleri sizi şükredesiniz diye, nimetin kadrini bilip de Allah’a mutî olasınız diye böyle tekrar cezalandırmaktan, gazabından kurtardı.

Bunları hatırlayın! Bak söz dinlemeyince böyle oluyorsunuz. Dinleyince, tevbe edince şöyle oluyorsunuz. Binâen aleyh, Bu mazideki olaylardan ibret alın, kendinizi toparlayın!” diye, Allah-u Teâlâ Hazretleri eski olayları hatırlatarak yeni kavimlere, nesillere Peygamber Efendimiz Muhammed-i Mustafâ SAS’e; Tevrat’ta geleceği bildirilmiş olan, ahir zaman peygamberine iman etmeyi onların tarihlerinden, onların peygamberlerinin siyerinden, başından geçen dinî olaylardan ibretli sahneleri hatırlatarak teklif ediyor.

b. İsrâiloğulları'nın Bulutla Gölgelendirilmesi

Sonra, 57. ayet-i kerimede buyuruyor ki Rabbimiz:

وَضَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

(البقرة: ٥٧)

(*Ve zallelnâ aleykümü'l-gamâme ve enzelnâ aleykümü'l-menne ve's-selvâ, külû min tayyibâti mâ razeknâküm, ve mâ zalemûnâ ve lâkin kânû enfüsehum yazlimûn.*) (Bakara, 2/57)

(*Ve zallelnâ aleykümü'l-gamâme*) Zallâ-yüzallî-tazille; gölgelendirmek demek. Zıl biliyorsunuz gölge demek. Hattâ Karagöz oyununda perde vardır da, arka tarafında ışıkla perdenin arasına şekiller, Karagöz, Hacivat, ev, bark, Beberûhî, Kabadayı bilmem vs. bunlar gelir. Buna da zıl ve hayal oyunu deniliyor. Zıl gölge demek, zallele de gölgelendirmek demek Arapça'da. Bildiklerinizle bağlantılı olsun ve hatırınızda daha iyi kalsın diye.

(*Ve zallelnâ*) “Biz gölgelendirdik (*aleyküm*) sizin üzerinize (*el- gamâme*) bulutu sizin üzerinize gerdik, gölgelendirdik.” diye bir başka lütfunu Cenâb-ı Hak bu 57. ayet-i kerimede bildiriyor. Bu bir nimet.

Ne zaman olmuştı, bu gölgelendirme?.. Benî İsrâil Firavun’dan kurtulduktan sonra, Mısır ile Filistin arasındaki mevkîdeki Tîh sahrasında... Tîh sahrasına geldikleri zaman, alt, üst, yan, sağ, sol, ön, arka her taraf kum... Muazzam bir çöl, muazzam bir sıcak ve güneş; aşağıda kum... Meskûn mıntika değil, susuz bir çöl... Oraya geldikleri zaman oldu.

Tabii orası öyle bir yer ki, Mısır’ı asırlarca birçok yabancıların hücumundan, istilâsından korudu. Orayı geçip de Mısır’a saldıramadılar. Münbit Mısır arazisine doğudan gelen istilacılar, tarihin eski devirlerinden beri bu sahrayı geçemediler. Çünkü büyük bir sahra, geçilemiyor, büyük orduların geçmesi mümkün değil; konaklayacak yer yok, su yok... Onu geçmek için, günlerce yürümeleri lâzım!

Oradan geçmeleri de çok büyük bir lütuf, çok büyük bir olağanüstü ikram. Çünkü oradan başka türlü geçmeleri mümkün olmazdı. Cenâb-ı Hak onların üzerine bir bulut getirdi.

Biliyorsunuz, Peygamber SAS’ın de üzerinde dâimâ bir bulut gölge ederdi, güneş yakmazdı. Peygamber Efendimiz’in gölgesi yere düşmezdi. Çünkü, güneşte durması lâzım gölge olması için... Peygamber SAS Efendimiz’i Cenâb-ı Hak bir bulutla gölgelendirdiği gibi, tarihte de bu Mûsâ AS’ın hürmetine etrafındaki ashabı, kavmi de gölgelendirmiş. “Hani sizi...” diye hitap ediyor yahudilere bu ayet-i kerimede Mevlâmız:

“—Hani sizi biz Azîmü’ş-şan, ben Rabbü’l-àlemîn bulutla gölgelendirmiştim ya... Bunu da hatırlayın, bu da büyük bir nimet...” diyor. Çünkü, o güneş cayır cayır yandığı zaman, helâk olurlar. Arkaya geri gidemezler, çünkü Mısır artık kaçtıkları bir yer. Öbür tarafa ulaşamazlar, çünkü mesafe uzak... Orada, çölde hepsi helâk olabilirlerdi. Ama Cenâb-ı Hak gölge gönderdi, bulutları gölge yaptırdı.

Bu *gamâm* kelimesi, bir bulut diye rivayet edilmiş. “Tîh sahrasında, Cenâb-ı Hak böyle bir beyaz bulutu onların üstüne göndermiş.” diye buyrulduğu gibi; bu bulutun bilinen bir bulut olmadığı, son derece serin olduğu, son derece lâtif olduğu bildiriliyor. (*Ebredü min hâzâ ve atyeb*) Bizim bildiğimiz bulutlardan daha soğuk, daha hoş, tayyib bir bulut olduğunu kaydediyorlar. Yâni, ilâhî bir ikram olduğu için tabii, özel bir durumu da olduğu muhakkak, değişik özellikleri olduğu da muhakkak.

Bazıları da —İbn-i Abbas RA da bunların arasında— buyurmuşlar ki:

غَمَامٌ أَبْرَدُ مِنْ هَذَا وَأَطْيَبُ
وَهُوَ الَّذِي يَأْتِي اللَّهُ فِيهِ

(*Gamâmun ebredü min hâzâ*) “Şu bilinen, bizim bulutlardan daha serin tutucu, (*ve atyab*) ve daha tayyib bir buluttur. (*Ve hüve’llezî ye’tillâhu fîhi*) Cenâb-ı Mevlâ’nın geldiği zamanki bulut görüntüsüdür.”

Bir ayet-i kerimede, Cenâb-ı Mevlâ'nın bulutlar içinde geleceği belirtilmiş. Okuyalım, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ
الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ

(بقرة: ۲۱۰)

(*Hel yenzurûne illâ en ye'tiyehümü'llâhu fî zulelin mine'l- gamâmi ve'l-melâiketü ve kudiye'l-emr*) İlerideki ayet-i kerimelerden birisi bu. Yâni, “Bu insanlar şu durumu mu gözlüyorlar, bekliyorlar ki: Cenâb-ı Mevlâ bulutlardan bir gölge içinde gelsin, ve melekler gelsin ve haklarında hüküm verilsin de, ne olacaksa olsun... Bunu mu bekliyorlar?” (Bakara, 2/210) denildiği gibi, Cenâb-ı Mevlâ'nın geldiği zamanki bulut görüntüsüdür.

Bir de müslümanların bileceği bir şey olarak:

وَهُوَ الَّذِي جَاءَتْ فِيهِ الْمَلَائِكَةُ يَوْمَ بَدْرٍ

(*Ve hüve'llezî câet fîhi'l-melâiketi yevme bedr*) “Bedir Harbi sırasında, Kur'an-ı Kerim'de Bedir Harbi'ni anlatan ayetlerde de belirtildiği gibi, meleklerin içinde geldikleri bulut...” Yâni sıradan bir bulut değil, böyle özel bir bulut... Cenâb-ı Mevlâ'nın müstesnâ bir bulutu, müstesnâ değeri, mübarekliği olan bir bulut.

Bu tamam, bu gölgeleme böyle.

c. Men, Kudret Helvası

Sonra: (*Ve enzelnâ aleykümü'l-menne ve's-selvâ*) “Biz sizin üzerinize ey yahudi kavmi, o zamanki insanlar, hatırlayın, bir de men ve selvâ indirmiştik!” buyuruyor Cenâb-ı Mevlâ.

Bu *men* nedir? *Men* konusunda müfessirler değişik şeyler söylemişler. Meselâ İbn-i Abbas'ın izahını okuyalım:

كَانَ الْمَنْ يُنْزَلُ عَلَيْهِمْ عَلَى الْأَشْجَارِ فَيَغْدُونَ
إِلَيْهِ فَيَأْكُلُونَ مِنْهُ مَا شَاءُوا

(*Kâne'l-mennu yenzilü aleyhim ale'l-eşcâr*)
“Bu *men* denilen şey ağaçların, çalılarının üstüne inerdi, (*feyağdûne ileyhi feye'külûne minhu mâ şâû*) ve onlar çalılarının üstündeki bu men denilen şeyi yerlerdi, yiyecekleri kadar.”

Mücâhid isimli tâbîinden alim bir zât, Rh.A. demiş ki:

الْمَنْ صَمْغَةٌ

(*El-mennü samgatün*) Samga, zamk, köpük demek. “Men, bir ağaç çizildiği zaman çıkan köpük gibi, zamk gibi ağaç suyu demektir.” diyor.

İkrime isimli alim, Rh.A:

الْمَنْ شَيْءٌ أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِثْلَ الظِّلِّ شُبَّةِ
الرَّبِّ الْغَلِيظِ

(*El-mennü şey'un enzelehu'llàhu aleyhim misle'z-zılli şübihe'r- rubbi'l-galîz.*) “Allah onların üzerine bulutu indirdiği gibi indirdiği, sıradan biraz daha koyu renkli bir şeydi.” diye böyle tarif ediyor.

Bunun izahında Süddî Rh.A diyor ki: “Çöle çıktıkları zaman düşmandan kurtuldular, mucizeleri gördüler. Mûsâ AS’la yolculuk Filistin’e doğru devam ediyor:

قَالُوا يَا مُوسَى كَيْفَ لَنَا بِمَا هُنَا أَئِنَّ الطَّعَامُ
فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْمَنَّ

فَكَانَ يَسْقُطُ عَلَى شَجَرَةِ الزَّنْبِيلِ

(*Kâlû: Yâ mûsâ, keyfe lenâ bimâ hâhünâ eyne't-taàm?*) ‘Buradaki bu feci yokluk, mahrumiyette bizim halimiz ne olacak bu çölde? Nerede yiyecek?’ dediler. (*Feenzele'llàhu aleyhimü'l- mennü*) Allah-u Teâlâ Hazretleri bunun üzerine, onlara men gıdasını ihsan etti, çalılarının üzerine. (*Fekâne yeskutu alâ şecereti'z- zencebîl*) İşte zencefil ağacı gibi çalılarının üstüne düşerdi, bu men denilen şey.” Katâde de diyor ki:

كَانَ الْمَنَّ يُنْزَلُ عَلَيْهِمْ فِي مَحَلِّهِمْ سُقُوطَ الثَّلْجِ
أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ
يَسْقُطُ عَلَيْهِمْ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ

يَأْخُذُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ قَدْرَ مَا يَكْفِيهِ يَوْمَهُ

ذَلِكَ فَإِذَا تَعَدَّى ذَلِكَ فَسَدَ وَلَمْ يَبْقَ

(*Kâne'l-mennü yenzilü aleyhim fî mahallihim sukûta's-selc*) “Oldukları yerde bu men, üzerlerine karın yağdığı gibi düşerdi. (*Eşeddü beyâdan mine'l-leben*) Sütten beyazlıkça daha beyaz, (*ve ahlâ mine'l-asel*) baldan daha tatlı idi. (*Ve yeskutu aleyhim min tulûi'l-fecri ilâ tulûi's-şems*) İmsak kesildikten, gece bitip sabah vakti girdikten güneşin doğuşuna kadarki vakitte olurdu. (*Ye'huzü'r-racülü minhüm kadre mâ yekfîhi yevmehû zâlike*) Onlardan bir kişi bundan, o gün kendisine yetecek kadar alırdı. (*Feizâ teaddâ zâlike fesede*) Daha fazla alıp depo etmek istediği zaman, bozulurdu. Yâni, durmazdı, tahammül etmezdi. (*Ve lem yebka*) Bir şeycik kalmazdı yanında.” Böyle bir şey.

Yalnız yine ilâhi bir şey: Cumartesi günü onlara ibadet vakti, bayram vakti kılındığından, çalışmamaları gerektiğinden, cuma günü cumartesi gününün gıdasını alırlardı, o zaman bozulmazdı. Yâni bozulma, işin tabiatında değil; Cenâb-ı Hak, “Biriktirmeyin, günü gününe, o kadar alın!” buyurmuş oluyor. Cuma günü iki günlük aldıkları zaman, o iki günlüğün bozulmadığını kaydediyor kaynaklar.

Bazıları da demiş ki: “Bu içecek bir şeydir, sıvıdır. Bal gibi tatlıdır. Onu suyla karıştırırlardı, içerlerdi.” diye söylemiş.

Bütün bu rivayetlerden anlaşılıyor ki, bu, yeyince gıdalandıkları bir şey. Katı bir şekilde de yenilebiliyor, suyla da karıştırılabiliyor. Başka şeyle de karıştırılabiliyor.

Şimdi tabii bu, Yirminci Yüzyıl'da bu dersi dinleyen, bu sohbeti dinleyen bir insan için olur mu?.. Evet oluyor. Görenler, bilenler var 20. Yüzyıl'da da. Çölde böyle şeyler oluyor sabahleyin. Türkçe'de kudret helvası diyorlar. Yâni kudretten oluştuğu için... Orada böyle ağaçlar filân olsa, kökten geldi filân diyecekler. Böyle gevşek bir şey, köpük gibi, oluşuyor. Onu yedikleri zaman gıdalanıyorlar.

Peygamber Efendimiz'in bir hadis-i şerifini, bu konuyla biraz ilgili olduğu için, rahmetli İbn-i Kesir Rh.A, tefsirinde hep hadislerden faydalandığından, kaynak gösterdiğinden, her sözün delilini vermeye çalıştığından, en doğruyu anlatmaya çalıştığından, Saîd ibn-i Zeyd RA'dan rivayet ediyor. Peygamber SAS Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyurmuş ki:¹

الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنِّ وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ

(خ. عن سعيد بن زيد)

(*El-kem'etü mine'l-menni ve mâûhâ şifâun li'l-ayn.*) Birçok hadis kitaplarında kaydedilmiş. Bir sayfadan fazla kaynak göstermiş, râvilerini sıralamış. Hoşuma gidiyor. Bir taraftan teferruat tabii gözünün önünde insanın ama, bir taraftan da hoşuna gidiyor. Yâni, en doğru mâlumâtı vermek bakımından.

El-kem'eh, mantar dediğimiz şey. Yenilen mantar var ya, marketlerde satılıyor, işte yemeklere konuluyor; “Mantarlı çorba, mantarlı pilav... vs.” şimdi bildiğimiz mantar, öyle. (*El-kem'etü mine'l-menni*) “Bu mantar *men* gurubundan, zümresinden, cinsinden bir şeydir.” Demek ki, buradan neyi anlıyoruz, bu hadis- i şeriften? Men de mantar gibi bir şey. Onu anlıyoruz. Çünkü, “Mantar, men cinsinden bir şeydir, (*ve mâühâ*) ve sıkıldığı zaman, suyu da (*şifâun li'l-ayn.*) göz hastalıklarına şifa olur.” diye buyrulmuş.

¹ Buhârî, *Sahîh*, c.IV, s.1727, no:4208; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1619, no:2049; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.401, no:2067; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1143, no:3454; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.187, no:1625; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.324, no:6530; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.254, no:961; Bezzâr, *Müsned*, c.IV, s.82, no:1250; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.V, s.60, no:23693; Beyhakî, *Sünenü'l- Kübrâ*, c.IX, s.345; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.156, no:6667; Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, c.I, s.162, no:227; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.V, s.473; Ebû Avâne, *Müsned*, c.V, s.191, no:8347, 8348; Hamîdî, *Müsned*, c.I, s.43, no:81; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.311, no:4935; Saîd ibn-i Zeyd RA'dan.

Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.400, no:2066; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1143, no:3455; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.301, no:7989; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.354, no:3388; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.292, no:6407; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.V, s.60, no:23695; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.157, no:6670; Ebû Hüreyre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.63, no:12481; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.362, no:3406; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.156, no:6669; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Câmiu'l-Ehâdîs, c.XV, s.453, no:15929.

Göz hastalıkları Arabistan'da çok olurdu. Arabistan'da biliyorsunuz güneş fazla, kumlardan yansıması fazla. Gözün ak kısımlarını bozuyor; içindeki damarları, hassas sinirleri tahrip ediyor. Körlük çok oluyor, göz ağrıları çok oluyor; remed, göz çapaklanması çok oluyor. Peygamber Efendimiz buyurmuş ki: “—Bu mantarın suyu da göze şifadır.”

Kem'eh, *kem* kelimesinin çoğuludur. “Mantarlar men zümresindendir, suları da göz için şifadır.” demiş Efendimiz SAS. Lügata baktığımız zaman bu *kem* nedir diye, mantar demiş. Bir de *domalan* diye, Anadolu'da bu tabirle bilinen, bir çeşit böyle yerden topladıkları, yedikleri şey vardır. O mânâya geliyor. Bir de yer elması, patates gibi yerden çıkan, ona da *kem* diyorlarmış.

Bunlar işte Cenâb-ı Mevlâ'nın çeşitliği şekillerde yarattığı, insanlara rızık olarak bahşettiği ibretli, hikmetli şeyler. Cenâb-ı Mevlâ, kullarını yarattıktan sonra, onları yerin, göğün çeşitli şekillerdeki faaliyetleriyle besliyor. El-hamdü lillâh, sonsuz hamd ü senâlar olsun...

Daha geniş bir rivayetini almış Ebû Hüreyre RA'dan, metnini okuyalım:²

أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالُوا الْكَمَاءُ مِنْ جُدَرِي الْأَرْضِ فَقَالَ النَّبِيُّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنِّ

وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ وَالْعَجْوَةُ مِنَ الْجَنَّةِ

وَهِيَ شِفَاءٌ مِنَ السُّمِّ

(ت. ن. ن. عن أبي هريرة)

(*Enne nâsen min ashâbi'n-nebiy, SAS kâlû: El-kem'etü min cüderiyyi'l-ardı*) Peygamber Efendimiz'in ashabından bir zümre oturmuş, kendi aralarında konuşurken demişler ki:

“—Mantarlar yeryüzünün çiçek hastalığı gibi, urları gibi bir şeyidir.” demişler.

Cüderi, çiçek hastalığı diye geçiyor. Nasıl bu hastalık olduğu zaman, hasta olan insanın derisinde böyle kabarcık kabarcık, kabuklu kabuklu benekler, yaralar oluyor; çiçek hastalığı deniliyor, suçiceği deniliyor. Bir de gerçek çiçek hastalığı var. O geçtiği zaman, yüzünde filân olmuşsa, insanın derisi çukur çukur, inişli çıkışlı oluyor; *çopur* diyorlar.

“—Çiçek hastalığı geçirmiş, yüzü *çopur* kalmış.” diyorlar.

Yâni düz değil de, derisi çukurlu çukurlu oluyor. Hatta gözünde olursa, gözünü de kör edebiliyor. İşte böyle demişler.

(*Kâle'n-nebiyyü SAS*) Onun üzerine Peygamber SAS buyurmuş ki, biraz mantarı savunmuş gibi yâni:

² Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.401, no:2068; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1143 no:3455; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.325, no:8290; Neseî, *Sünenü'l- Kübrâ*, c.IV, s.157, no:6670; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.V, s.474; Ebû Hüreyre RA'dan.

(*El-kem'etü mine'l-menni*) “Mantar men cinsindendir; (ve *mâühâ şifâun li'l-ayn*) suyu da göze şifa olur.” buyurmuş.

Devamında da: (*Ve'l-acvetü mine'l-cenneh*) Medine’de bir makbul bir hurma var, *acve* hurması deniliyor, Peygamber Efendimiz çok severdi. Biraz tıknazca, kısa boylu, dolgunca, bayağı koyu bir rengi var, öyle koyu morluğa doğru bir rengi var. Onu çok severdi Peygamber Efendimiz. “Acve de cennettendir, (ve *hiye şifâun mine's-sümme*) ve zehirlenmeye karşı şifadır.” buyurmuş. Pek çok kaynaklardan, bu sözün sıhhatini uzun uzun açıklamış.

Men indirmiş. Demek ki, nasıl yerden birden bitiveriyor mantarlar, hani mantar gibi bitti diyoruz. Mantar üretenler bilirler, bir gün toplarsınız, ertesi gün gene çıkar. Çok çabuk büyür mantar.

Cenâb-ı Mevlâ, böyle bir men denilen şeyle beslemiş. Bu çölde bakkal, kasap, fırıncı vs. olmayan yerde, o peygamberi Mûsâ AS’ın hürmetine, o kavmi böyle men ile beslemiş. Bunu yiyor, karınları doyuyor.

d. Selvâ, Bıldırcın

Bir de, “Selvâ ile besledik.” deniliyor. Selvâ ne demek?.. İbn-i Abbas RA’dan nakledildiğine göre:

السَّلْوَى طَائِرٌ يُشْبَهُ بِالسُّمَانِي

(*Es-selvâ tairün yüşbihu bi's-sümânî*) “Selvâ sümânîye benzeyen bir kuştur.” diyor.

Bu *sümânî* de, bizim bıldırcın dediğimiz bir kuş. Bir de *yelve kuşu* diyorlar. Tabii, bizim köyde kullanılmazdı bu yelve kuşu adı; biz bıldırcın adını kullanırız. Bıldırcını biliyorum ama, yelve kuşu nasıldır bilmiyorum. Aynı şey midir, biraz farklı mıdır?.. İşte bu *selvâ*, öyle bir kuştur diyor.

Biliyorsunuz, bıldırcın eti yenilir. Belli zamanda çok semiz olur ve bıldırcın eti çok tatlı bir et olduğundan, bıldırcın çiftlikleri var şimdi. Duyuyorum, “Bursa’dan Yalova’ya giderken falanca yerde, filânca yerde gittik yedik.” diyorlar. Sırf bıldırcın yetiştiriliyor ve bıldırcın lokantası var. —*Aşsaray* diyelim, lokanta demeyelim.— Orada bıldırcın kebabı, dolması, vs.si yiyenler oluyor. Böyle bir kuş...

Demek ki Cenâb-ı Hak, kudret helvası denilen, mantar gibi, bitkilerin üzerinde oluşan, köpük gibi tatlı bir şeyle bunları gıdalandırıyor. Bir de bıldırcın gibi bir kuş gönderiyor.

Katâde de diyor ki:

السَّلَوَى كَانَ مِنْ طَيْرٍ إِلَى الْحُمْرَةِ تَحْشُرُهَا
عَلَيْهِمُ الرِّيحُ الْجَنُوبِ وَكَانَ الرَّجُلُ
يَذْبَحُ مِنْهَا قَدْرَ مَا يَكْفِيهِ يَوْمِهِ ذَلِكَ

(*Es-selvâ kâne min tayrin*) “Kuşlardan bir cinsti, (*ile’l-humreti*) kırmızıya çalardı. (*Tahşüruhâ aleyhimü’r-rîh*) Rüzgar bu kuşları sevk ediyordu. (*Er-rîhü’l-cenûb*) Cenûb rüzgarı

dediğimiz rüzgar bunları, onların üzerine sevk ediyordu.” Cenûb rüzgarı artık, bizim lodos gibi, poyraz gibi oraların mâruf bir rüzgarı. Bu rüzgar önüne katıyor bu kuşları, onların üstüne sevk ediyordu.

(*Ve kâne'r-racülü yezbehu minhâ kadre mâ yekfîhî*) “Ve onlardan da kişi yiyeceği kadarını alıp, kesip, o günkü gıdasını sağlıyordu.”

Yâni bıldırcın etiyse, kudret helvası denilen mantar gibi bir şeyle; köpük gibi, bitki köpüğü gibi, sıvısı gibi bir şeyle Cenâb-ı Hak onları beslemiş, bu çöle geldikleri zaman. Bunların şöyle biraz daha derli toplu bir anlatımını Süddî Rh.A şöyle anlatıyor:

لَمَّا دَخَلَ بَنُو إِسْرَائِيلَ التِّيَّهَ قَالُوا لِمُوسَى

عَلَيْهِ السَّلَامُ كَيْفَ لَنَا بِمَا هُنَا

أَيْنَ الطَّعَامُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى

(*Lemmâ dehale benû isrâîle't-tîh*) “Tih çölüne benî İsrâil girince, (*kâlû li-mûsâ AS*) Mûsâ AS'a dediler ki: (*Keyfe lenâ bimâ hâhünâ, eyne't-taâm?*) ‘Nerede bu yiyecek?’ dediler. ‘Burada, bu çölde helâk olacağız, bizim bu şartlar altında hâlimiz nice olur, nerede yiyecek?’ dediler. (*Ve enzele'llâhu aleyhimü'l-men*) O zaman Allah onlara men ikram etti.”

Sonra dediler ki —ben atlıyorum biraz, rivayeti kısa kesiyorum:

فَقَالُوا هَذَا الطَّعَامُ فَأَيْنَ الشَّرَابُ فَأَمَرَ مُوسَى

فَضْرَبَ بِعَصَاهُ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا

عَشْرَةَ عَيْنًا فَشَرِبَ كُلٌّ صِبْطٍ مِنْ عَيْنٍ

(Fekàlû: Hâze't-taàm, feeyne's-şerâb?)

“Eh tamam, bu yediğimiz taam, yiyoruz. Ama meşrubat nerde? İçecek bir şey yok çöl burası...” dediler. (Feümire mûsâ fedarabe bi-asâhi'l-hacer) “Mûsâ AS’a Allah-u Teâlâ Hazretleri emretti veyahut Mûsâ AS’a emrolundu. Asasıyla o taşa vurdu. Yâni, kuru taşa asasıyla vurdu Mûsâ AS, meşhur asasıyla —baston demeyeyim, deynek diyeyim— deyneğiyle vurdu. O sihirbazların hünerlerini mahveden mucizevî deyneğiyle vurdu.

(Fe'nfeceret minhü'snetâ aşrete aynâ) Ve o taşlardan on iki tane pınar peydah oldu. Taşların aralıklarından, yarıklarından, on iki tane pınardan sular akmaya başladı. Onlar da on iki kabile idi. Benî İsrâil, on iki kabile idi. Her kabileye yâni bir pınar... (Feşeribe külli sıbtın min aynin) Her birisi bir pınardan su içtiler.”

Ondan sonra da demişler ki:

فَقَالُوا هَذَا الشَّرَابُ فَأَيْنَ الظِّلُّ فَظَلَّلَ

عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ

(Fekàlû: Hâze's-şerâb, feeyne'z-zıl?) “Tamam yedik, bunlar gıdalarımız. Su da oldu, onu da içiyoruz, bu da tamam. E, bu güneşten halimiz ne olacak? Gölge yok...” filân dediler.

Hakikaten, şemsiye olmayınca, gölgelenecek bir şey olmayınca güneş çok zordur. Hicaz’a gidenler bilirler. Vurur, güneş çarpar ve ölür insan yâni. Öldürücüdür, oraların güneşi çok sert. (Fezallele aleyhimü'l-gamâm) “Cenâb-ı Hak o zaman, işte bulutla gölgelendirdi.”

فَقَالُوا هَذَا الظِّلُّ فَأَيْنَ اللَّبَاسُ فَكَانَتْ

ثِيَابَهُمْ تَطُولُ مَعَهُمْ كَمَا يَطُولُ الصَّبِيَّانَ

وَلَا يَتَخَرَّقُ لَهُمْ ثَوْبٌ

(Fekàlû) “Bitmemiş istekleri, dediler ki: (Hâze'z-zıl, feeyne'l- libâs) ‘Bu tamam, gölge; giyeceğimiz nerede?’ (Fekânet siyâbehüm tetùlu meahüm kemâ yetùlü's-sibyân, ve lâ yeteharraku lehüm sevbün) Allah da üstlerindeki elbiseleri büyüttü. Çocuğun büyüdüğü gibi onların bedenine göre büyürdü, yıpranmazdı.” diye, rivayetlerde böyle anlatılıyor.

O dualarını da kabul eylemiş. Ve böylece, bu kadar lütuflara ermiş Benî İsrâil.

Şimdi, selvâ müfreddir, tekildir; cem'i geliyor, selvâlar demek yâni. Bunu da anlatalım. Ayet-i kerimede nasıldı?.. (Külû min tayyibâti mâ razaknâküm)

Bunları anlatıyor Cenâb-ı Mevlâ. Hakikaten bunların her birisi müstesnâ nimetler, büyük

ikramlar o kavme. İşte zulümden kurtuldular. Her günleri mucize, olağanüstü şeylerle karşılaşıyorlar. Yine de böyle, inanmalarında çeşit çeşit direnmeler var. Cenâb-ı Mevlâ: (*Külû min tayyibâti mâ razaknâküm*) “Size rızık olarak verdiklerimizden, bizim size rızık olarak verdiklerimizin tayyiblerinden, en güzellerinden yeyin!” buyuruyor.

İşte hakikaten bunlar en güzel yiyecek... Men bal gibi tatlı. Ötekisi de et, o da bıldırcın eti. Para verip de lokantalara gidip zengin insanların yediği şey. Avcıların yakalasak diye peşinde koştukları bir şey... “Bu güzel şeyleri yiyin, yiyin şükredin!” (*Külû veşrebû*) Tabii fazla da alamıyorlardı. İsrâf etmek de yok, depo etmek de yok. Cenâb-ı Hakk’a tevekkülü öğretiyor Cenâb-ı Mevlâ.

Böyle şükretmeleri gerekiyordu; ama öyle yapmadılar. Hem o eski kavim öyle yapmadı. Yâni, onların o nimetleri zikrediliyor, bir de yapmadıkları zikrediliyor. Yapmadıklarından sonra, o kavmin başına gelen felaketler hatırlatılıyor: “Bak siz de Allah’ın nimetlerinin kadrini bilin, siz de eğer yola gelmezseniz, hizaya gelmezseniz, siz de o felaketlere uğrarsınız!” mânâsına.

Ayet-i kerimenin sonunda siyaktaki hitap değişiyor. “Hep size gölgeler ihsan ettik, bıldırcın etleri ihsan ettik biz. Bizim size verdiklerimizden yeyin, için dedik.” derken, sanki, “Siz de dinlemeyince, ben de sizden teveccühümü kaldırırım!” mânâsına.

e. Onlar Kendilerine Zulmettiler

(*Ve mâ zalemûnâ*) Onlardan artık, üçüncü şahıs sigasıyla bahsediyor ayet-i kerimenin devamı. (*Ve mâ zalemûnâ*) “Bize, yâni bana onlar zulmetmediler.” Çünkü hiç bir varlığın, hiç bir yaratılmışın, hiç bir kulun, hiç bir şekilde Cenâb-ı Mevlâ’ya zulüm yapmaya kudreti, takati, imkânı yoktur, mümkün değildir. Çünkü yaratan Rabbü’l-âlemîn, her türlü gücün, kudretin sahibi. *Allâhu ekber, ve a’zâm, ve ecel, ve a’lâ...* Yâni, ne yapabilir kullar?..

Tabii Cenâb-ı Mevlâ’yla harb etmek isteyen, Cenâb-ı Hakk’a âsi gelen, Allah’ın dinine karşı çıkan zalimler, firavunlar, nemrutlar her zaman olmuş. Tabii çeşit çeşit inkârcılar var. Bu 20. Yüzyıl’da da, okumuşların içinde:

“—Sakın ha, öldükten sonra benim namazımı kılmayın! Sakın ha camiye götürmeyin, yakın benim cesedimi!” filan diye, böyle diretenler var, böyle azıllılar var.

Tabii Cenâb-ı Mevlâ’ya, kulların ibadetlerinin de bir faydası dokunmaz; isyanlarının da bir zararı olmaz. Çok kesin... Yâni cümle varlıklar, bütün kâinat, yerde, gökte, fezâda bütün varlıklar farz edelim ki âsi olsa; şânına noksan gelmez. Farz edelim ki hiç kâfir, müşrik, münafık, zalim, günahkâr kalmasa, hepsi muhlisâne ibadet etse; Cenâb-Mevlâ’nın kudretine bir şey eklenmez. Çünkü yaratan o, ibadeti, kuvveti veren o... Kulların her şeyiyle beraber hem kendilerini, hem de amellerini her an yaratmakta...

Binâen aleyh ibadet ve taatin faydası, ibadeti, tâati yapan kimseye. İbadet edene ne mutlu ki Cenâb-ı Hakk’a ibadet ediyor. Âsi olana ne yazık ki, kendisine yazık ediyor.

(*Ve lâkin kânû enfüsehüm yazlimûn*) “Onlar ben Azîmü’ş-şân’a bir zarar verebilmiş, zulmedebilmiş olmadılar; kendi kendilerine zulmetmiş oldular.” Yâni isyan edince, söz dinlemeyince, kendisine zulmeder.

Aziz ve muhterem kardeşlerim! Ben lisenin fen bölümünde okudum. Çevremde hep mühendisler, teknik üniversite profesörleri vardı. Üniversitede profesör oldum. Teknik müesseselerde, akademilerde hocalık yaptım. Hep 20. Yüzyıl’ın çağdaş ilimleri, matematik, fizik, kimya; bunların içinde yetiştim. Yâni bunlardan da notlarım çok iyiydi her zaman. Sınıfın en gözdeleri arasındaydık bazı arkadaşlarla beraber, el-hamdü lillâh. Yâni öyle hurafe veya akla mantığa aykırı herhangi bir şeyi kesinlikle söylemem.

Matematik kesinlikle, yâni ikiyle ikinin dört ettiği gibi kesin bir şey var ki: Bir insan Cenâb-ı Hakk’a iyi kulluk ederse, dünyada ahirette kendisi faydasını görür; dünyada ahirette mutlu olur, aziz olur, bahtiyar olur. Allah’a âsi olursa; hem dünyada, hem ahirette Allah onu kahreder, mahveder. Yâni Firavun gibi, Nemrut gibi devlet başkanı olsa bile, sonunda hor ve zelil eder. Bir de tabii ahirette mahv u perişân eder.

Onun için, Cenâb-ı Hak bunları, bu ayetleri Benî İsrâîl'e hatırlatıyor ama, bize de bunlar ihtar... Biz de bunlardan kendimize çıkan dersleri almalıyız. Allah'ın emrettiğini tutarsak, biz de Cenâb-ı Hakk'ın lütfuna ereriz. Biz de tutmazsak, eski Allah'ın emrini tutmayan kavimlerin başına ne gelirse, bizim de başımıza o gelebilir demek bu ayet-i kerimeler.

Bir taraftan bunlar bizler için de bir ikaz oluyor. Hatta, aşırı gidenler için tehdit oluyor. Bu ayet-i kerimelerin hepsi birer tehdit oluyor. "Sakın ha ayağınızı denk alın, İslâm yolundan sapmayın!" mânâsına.

20. Yüzyıl'da kendilerinin ilim durumlarını bildiğim ve bir çok bilmediği şeylerin olmasına rağmen, bir çok şeyleri bilmedikleri halde, her şeyi biliyorum sanan insanları tanıyorum. Bunların bir kısmı, sanki dünyada sadece kendileri her şeyi en iyi biliyorlarmış gibi, böyle çok yüksekten geziyorlar, çok yüksekten atıp tutuyorlar, çok yanlış işler yapıyorlar. Kendilerine inanan, kulak veren, kendilerini dinleyen, okuyan, yazanları da mahvediyorlar.

Bir çok kimse, pek çok kimse geldi geçti. Hukemâdan, ulemâdan, ümerâdan, süfehâdan pek çok kimse geldi geçti. Böyle basit bir korku ile değil, veyahut bir böyle dinî taassub ile değil, bilimsel bir gerçek olarak söylüyorum: Cenâb-ı Hakk'a iyi kulluk eden halis, muhlis, ârifâne kulluk eden, iki cihanda aziz olmuştur; Yunus gibi, Mevlânâ gibi, evliyâullah büyüklerimiz gibi, tarihteki mübarek dindar yöneticilerimiz gibi...

Aksine davrananlar, aksi hareket edenler de, eninde sonunda mahv u perişan olmuşlardır.

Allah cahillikten korusun... Gaflete düşenleri gafletten kurtarsın... Doğru yolda yürüyenlere de gayret kuvvet versinde etraflarına gerçekleri güzel güzel anlatsınlar, yanlış yoldan onları döndürmeye çalışsınlar. Kavimler, milletler, dünya, insanlık felâketlere uğramasın...

Görüyorsunuz, yanlış yol göstericiler yüzünden ne kadar insanların canı yanıyor. Şu Balkanlar'daki en yeni, en son durumu görün. Bu Sırlara bu akılları kim veriyor?.. Hangi yöneticiler, hangi ahlâk adamları, hangi din adamları, hangi filozoflar, hangi zayıf insanlar veriyor?.. Bu ne biçim akıl! Yâni bunun beğenilecek, tutulacak neresi var?.. Ne kadar yanlış düşünceler, idealler, ülküler, hedefler gösteriliyor milletlere. Dünyayı zehir ediyorlar. Ne kadar yanlış işler yapıyorlar.

Allah iyileri hakim kılsın... Kötülere haddini bildirsın... Her şey dünya ve ahirette gönlünüzce olsun, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN / 25. 05. 1999
- AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)